

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی

گروه روان شناسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روان شناسی کودکان استثنایی

مقایسه خلاقیت در کودکان آموزش دیده و آموزش ندیده شطرنج و رابطه آموزش

شطرنج و خلاقیت در کودکان دبستانی شهر اصفهان

استاد راهنما:

دکتر شعله امیری

استاد مشاور:

دکتر حسین مولوی

پژوهشگر:

یاسر مومنی ندیکی

آبان ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی

گروه روان شناسی

پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی کودکان استثنایی

آقای یاسر مومنی ندیکی تحت عنوان

مقایسه خلاقیت در کودکان آموزش دیده و آموزش ندیده شطرنج و رابطه‌ی

آموزش شطرنج و خلاقیت در کودکان دبستانی شهر اصفهان

در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۲ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه	دکتر شعله امیری	با مرتبه‌ی علمی دانشیار امضاء
۲- استاد مشاور پایان نامه	دکتر حسین مولوی	با مرتبه‌ی علمی استاد امضاء
۳- استاد داور داخل گروه	دکتر محمدباقر کجیاف	با مرتبه‌ی علمی دانشیار امضاء
۴- استاد داور خارج از گروه	دکتر یاسمین عابدینی	با مرتبه‌ی علمی دانشیار امضاء

امضای مدیر گروه روان شناسی

تقدیم به:

همسر مهربانم

که بودنش تاج افتخاری است بر سرم و نامش دلیلی است بر بودنم.

بانوی من؛

به پاس تمام خوبی هایت

محبت هایت

استواری هایت

سپاس ناچیز مرا بپذیر که شایسته ترین تقدیم همین است.

سپاسگزارى

از استاد فرزانه سرکار خانم دکتر امیری که همچون مادری دلسوز برای فرزند خویش با صبر و شکیبایی از هیچ راهنمایی دریغ نوزیدند، و با امید به موفقیت‌های روز افزون ایشان.

جناب دکتر مولوی که با دقت نظر خویش و پاسخگویی صبورانه در این پژوهش مرا همیاری کردند.

تقدیم به پدر و مادر خود و همسر

نهال را باران باید

تا بشوید غبار نشسته بر برگهایش

و سیرابش کند از آب حیات

و آفتاب باید

تا بتاباند

نیرو را

و محکم کند

شاخه های تازه روئیده را

چکیده

هدف از پژوهش جاری مقایسه نمرات میزان خلاقیت و مولفه های آن در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده در کودکان دبستانی شهر اصفهان و همچنین بررسی رابطه بین میزان آموزش شطرنج و مولفه های خلاقیت در کودکان دبستانی شهر اصفهان بود. روش پژوهش از نوع علی-مقایسه ای و همبستگی بود. جامعه آماری کودکان آموزش دیده شطرنج در شهر اصفهان و نمونه گیری به صورت تصادفی در دو مرکز آموزش شطرنج در شهر اصفهان صورت گرفت. نمونه آماری در این پژوهش کودکان دبستانی بودند که حداقل به مدت یک ترم- معادل سه ماه- آموزش شطرنج دیده بودند. حجم نمونه برای گروه آموزش دیده شطرنج ۶۳ نفر در نظر گرفته شد، علاوه بر این تعداد ۶۳ نفر از کودکان که سابقه آموزش شطرنج و آشنایی با این بازی را نداشته اند نیز از میان دانش آموزان دبستانی شهر اصفهان به شیوه تصادفی جهت مقایسه انتخاب شدند. برای اندازه گیری متغیر وابسته یعنی خلاقیت، آزمون تفکر خلاق تورنس (فرم تصویری ب) به کار برده شد. هم چنین از آزمودنی ها تست هوش رنگی ریون کودکان گرفته شد. تفاوت میزان نمرات کلی خلاقیت در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده در کودکان شهر اصفهان معنادار بود ($P=0/062$)، همچنین تفاوت میزان نمرات در مقیاسهای سیالی ($P=0/028$)، بسط ($P=0/251$)، انعطاف پذیری ($P=0/008$) و ابتکار ($P=0/476$) در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده در کودکان شهر اصفهان نیز معنادار بود. نتایج آزمون مان-ویتنی که در متغیرهای سیالی و انعطاف پذیری اجرا شد در هر دو مولفه با معنی داری ($P<0/0001$) این فرضیه ها را تایید می کرد. بین دو متغیر آموزش شطرنج و نمرات تمامی مقیاس های خلاقیت کودکان از قبیل سیالی، بسط، انعطاف پذیری و ابتکار در رگرسیون خطی و انحنایی همبستگی معنی داری وجود داشت ($P<0/0001$) و ضریب همبستگی در رگرسیون خطی برای نمرات کلی خلاقیت ($R=0/739$)، سیالی ($R=0/560$)، بسط ($R=0/553$)، انعطاف پذیری ($R=0/503$) و ابتکار ($R=0/605$) بدست آمد. در نمرات خلاقیت تفاوت معنی داری بین دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده شطرنج وجود داشت و کودکان گروه آموزش دیده شطرنج میزان خلاقیت بیشتری را در تمام مولفه های خلاقیت از خود نشان دادند. همچنین نتایج نشان داد هر چه میزان آموزش شطرنج در کودکان افزایش یابد، میزان بروز رفتارهای خلاقانه در آنان نیز افزایش می یابد، این افزایش در تمام مولفه های خلاقیت دیده شد.

کلیدواژه ها: آموزش شطرنج، خلاقیت، بازی، کودکان

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱	مقدمه	۱
۲-۱	بیان مساله پژوهشی	۳
۳-۱	اهمیت وارزش تحقیق	۵
۴-۱	اهداف تحقیق	۷
۴-۱-۱	اهداف اصلی	۷
۴-۱-۲	اهداف فرعی	۷
۵-۱	فرضیه‌ها (در صورت لزوم) یا سوالهای تحقیق	۸
۵-۱-۱	فرضیه‌های اصلی	۸
۵-۱-۲	فرضیه‌های فرعی	۸
۶-۱	متغیرهای پژوهش	۹
۶-۱-۱	متغیر مستقل	۹
۶-۱-۲	متغیر وابسته	۹
۶-۱-۳	متغیرهای کنترل	۹
۷-۱	تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها	۹
۷-۱-۲	تعاریف نظری	۹
۷-۱-۲	تعاریف عملیاتی	۱۱

فصل دوم: پیشینه پژوهش

۲-۱	مقدمه	۱۲
۲-۲	خلاقیت	۱۲
۲-۲-۱	تعریف خلاقیت	۱۲
۲-۲-۲	نظریه‌های مربوط به خلاقیت	۱۳
۲-۲-۲-۱	خلاقیت به عنوان الهامی خدایی	۱۳
۲-۲-۲-۲	خلاقیت به عنوان نبوغ شهودی	۱۳
۲-۲-۲-۳	خلاقیت در نظریه تداعی گرابی	۱۴
۲-۲-۲-۴	نظریه گشتالت	۱۴

عنوان	صفحه
۵-۲-۲ نظریه روان تحلیل گری.....	۱۵
۶-۲-۲ نظریه ای. جی. اسکاکتل.....	۱۶
۷-۲-۲ رویکرد دو بونو.....	۱۷
۸-۲-۲ رویکرد تورنس.....	۱۷
۹-۲-۲ مدل اجزایی خلاقیت آمابیل.....	۱۹
۱۰-۲-۲ نظریه ارتباط دو وجهی کوستلر.....	۲۰
۱۱-۲-۲ نظریه ویسبرگ.....	۲۲
۱۲-۲-۲ مدل سه وجهی خلاقیت استرنبرگ.....	۲۲
۱۳-۲-۲ تحلیل عوامل گیلفورد.....	۲۳
۱-۱۳-۲-۲ ابعاد خلاقیت در نظریه گیلفورد.....	۲۴
۳-۲-۲ عوامل موثر بر خلاقیت.....	۳۱
۱-۳-۲-۲ عامل خانوادگی.....	۳۱
۲-۳-۲-۲ محیط آموزشگاه.....	۳۱
۳-۳-۲-۲ هوش و خلاقیت.....	۳۳
۴-۳-۲-۲ خلاقیت و اطلاعات.....	۳۵
۵-۳-۲-۲ خلاقیت و انگیزش.....	۳۵
۶-۳-۲-۲ خلاقیت و خویشتن پذیری.....	۳۶
۷-۳-۲-۲ خلاقیت و عواطف.....	۳۶
۸-۳-۲-۲ تأثیر عوامل اجتماعی بر خلاقیت.....	۳۷
۴-۲-۲ موانع شکوفایی خلاقیت.....	۳۸
۵-۲-۲ چگونگی ارتقاء تفکر خلاق.....	۳۹
۳-۲ شطرنج.....	۴۱
۱-۳-۲ تعریف بازی شطرنج.....	۴۱
۲-۳-۲ نقش وجایگاه روانشناسی در شطرنج.....	۴۲
۳-۳-۲ روانشناسی و آموزش شطرنج.....	۴۸
۴-۳-۲ شطرنج و آموزش و پرورش.....	۴۹
۵-۳-۲ نقش تربیتی شطرنج.....	۵۰
۶-۳-۲ آموزش شطرنج به کودکان.....	۵۵

عنوان	صفحه
۷-۳-۲ استفاده روان‌شناسی از بازی شطرنج.....	۵۹
۸-۳-۲ تأثیر شطرنج بر حیطةى شناختى	۶۶
۱-۸-۳-۲ خلاقیت.....	۶۶
۲-۸-۳-۲ تفکر انتقادى.....	۶۶
۳-۸-۳-۲ طراحی کردن.....	۶۷
۴-۸-۳-۲ مسئولیت شخصی	۶۷
۵-۸-۳-۲ کارایی	۶۷
۶-۸-۳-۲ تفکر منطقی	۶۸
۷-۸-۳-۲ توجه و تمرکز.....	۶۹
۸-۸-۳-۲ حافظه.....	۷۰
۹-۸-۳-۲ توانایی خواندن.....	۷۰
۱۰-۸-۳-۲ شطرنج و هوش.....	۷۰
۹-۳-۲ تأثیر بازی شطرنج بر حیطةى عاطفى.....	۷۱
۱-۹-۳-۲ اعتماد به نفس و عزت نفس.....	۷۱
۲-۹-۳-۲ همدلی.....	۷۱
۳-۹-۳-۲ شطرنج و خودانگىختگی.....	۷۱
۱۰-۳-۲ ارتباط بین شطرنج و سایر متغیرها.....	۷۱
۱۰-۳-۲ تأثیر شطرنج بر روابط اجتماعى و مردم‌آمیزی	۷۱
۲-۱۰-۳-۲ همکارى‌آموزى از طریق شطرنج.....	۷۲
۳-۱۰-۳-۲ ارتباط بین ریاضیات و شطرنج.....	۷۲
۴-۱۰-۳-۲ بهبود مهارت‌های ریاضى از طریق شطرنج.....	۷۳
۵-۱۰-۳-۲ شطرنج و موفقیت و شکست.....	۷۳
۶-۱۰-۳-۲ شطرنج و سن.....	۷۳
۷-۱۰-۳-۲ شطرنج، روش علمى و پژوهش	۷۳
۸-۱۰-۳-۲ شطرنج و هنر.....	۷۴
۱۱-۳-۲ خصایص ویژه‌ى تفکر در بازی شطرنج.....	۷۴
۱۲-۳-۲ منافع شطرنج	۷۵
۱۴-۳-۲ علل موثر بودن بازی شطرنج.....	۷۶

عنوان	صفحه
۴-۲ پیشینه پژوهشی	۷۷
۱-۴-۲ بررسی پژوهش‌های پیرامون تحقیق در داخل کشور	۷۷
۲-۴-۲ بررسی پژوهش‌های پیرامون تحقیق در خارج از کشور	۷۸
فصل سوم: روش پژوهش	
۱-۳ مقدمه	۸۱
۲-۳ روش پژوهش	۸۱
۳-۳ جامعه آماری	۸۱
۴-۳ نمونه و روش نمونه‌گیری	۸۱
۵-۳ ابزارهای پژوهش	۸۳
۱-۵-۳ آزمون تفکر خلاقانه تورنس (فرم تصویری ب)	۸۳
۲-۵-۳ آزمون هوش ریون رنگی	۸۴
۶-۳ روش اجرا	۸۵
۷-۳ روش تجزیه و تحلیل آماری	۸۵
فصل چهارم: نتایج پژوهش	
۱-۴ مقدمه	۸۶
۲-۴ توصیف داده‌ها	۸۶
۳-۴ یافته‌های پژوهش	۹۷
۱-۳-۴ فرضیه‌های اصلی	۹۸
۲-۳-۴ فرضیه‌های فرعی	۱۰۱
فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری	
۱-۵ مقدمه	۱۱۴
۲-۵ خلاصه طرح و نتایج پژوهش	۱۱۴
۳-۵ بحث در یافته‌ها	۱۱۶
۱-۳-۵ بحث در مورد یافته‌های اصلی	۱۱۶
۱-۱-۳-۵ فرضیه اصلی اول	۱۱۶
۲-۱-۳-۵ فرضیه اصلی دوم	۱۱۷

صفحه	عنوان
۱۱۸	۵-۳-۲ بحث در مورد یافته‌های فرعی
۱۱۸	۵-۳-۱ فرضیه فرعی اول
۱۱۹	۵-۳-۲ فرضیه فرعی دوم
۱۲۰	۵-۳-۳ فرضیه فرعی سوم
۱۲۱	۵-۳-۴ فرضیه فرعی چهارم
۱۲۲	۵-۳-۵ فرضیه فرعی پنجم
۱۲۲	۵-۳-۶ فرضیه فرعی ششم
۱۲۳	۵-۳-۷ فرضیه فرعی هفتم
۱۲۴	۵-۳-۸ فرضیه فرعی هشتم
۱۲۵	۵-۶ نتیجه گیری کلی
۱۲۶	۵-۷ محدودیت‌های پژوهش
۱۲۶	۵-۸ پیشنهادات پژوهشی
۱۲۷	پیوست ۱
۱۳۴	پیوست ۲
۱۳۵	منابع و مأخذ

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل (۳-۱) فراوانی و جنسیت کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۸۲
شکل (۴-۱) فراوانی و جنسیت کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۸۷
شکل (۴-۲) سن کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۸۸
شکل (۴-۳) تحصیلات کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۹۰
شکل (۴-۴) تحصیلات مادران کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۹۱
شکل (۴-۵) تحصیلات پدران کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۹۲
شکل (۴-۶) میزان درآمد خانواده کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۹۳
شکل (۴-۷) وضعیت مسکن خانواده کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده	۹۴
شکل (۴-۸) توزیع نمرات کلی خلاقیت در گروه آموزش شطرنج	۹۶
شکل (۴-۹) توزیع نمرات کلی خلاقیت در گروه غیر آموزش دیده	۹۶
شکل (۴-۱۰) میانگین تعدیل شده نمرات کلی خلاقیت بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر	۹۹
شکل (۴-۱۱) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات کلی خلاقیت کودکان	۱۰۰
شکل (۴-۱۲) میانگین تعدیل شده نمرات سیالی بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر	۱۰۲
شکل (۴-۱۳) میانگین تعدیل شده نمرات بسط بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر	۱۰۴
شکل (۴-۱۴) میانگین تعدیل شده نمرات انعطاف پذیری بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر	۱۰۵
شکل (۴-۱۵) میانگین تعدیل شده نمرات ابتکار بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر	۱۰۷
شکل (۴-۱۶) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات سیالی کودکان	۱۰۸
شکل (۴-۱۷) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات بسط کودکان	۱۰۹
شکل (۴-۱۸) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات انعطاف‌پذیری کودکان	۱۱۱
شکل (۴-۱۹) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات ابتکار کودکان	۱۱۲

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول (۱-۲) ویژگی‌های کودکانی که براساس مقیاس‌های زیاد یا کم هوش و تفکر واگرا شناسایی شدند...	۳۴
جدول (۲-۲) یافته‌های فرگوسن در تست تفکر منتقدانه ی واتسون گلاسر (۱۹۸۳).....	۷۸
جدول (۳-۲) یافته‌های فرگوسن در تست تفکر خلاقانه تورنس (۱۹۸۳).....	۸۸
جدول (۱-۳) فراوانی و جنسیت افراد در نمونه آماری.....	۸۲
جدول (۲-۳) ضریب پایایی محاسبه شده فرم «ب» تصویری تورنس برای نمونه ایرانی.....	۸۴
جدول (۱-۴) فراوانی و جنسیت افراد در نمونه آماری.....	۸۷
جدول (۲-۴) نتیجه آزمون خی دو، جنسیت افراد در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۸۷
جدول (۳-۴) میانگین سن افراد و تعداد آنها در نمونه آماری.....	۸۸
جدول (۴-۴) نتیجه آزمون خی دو، سن افراد در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۸۸
جدول (۵-۴) میزان هوشبهر کودکان در نمونه آماری.....	۸۹
جدول (۶-۴) نتیجه آزمون خی دو هوشبهر کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۸۹
جدول (۷-۴) فراوانی و درصد تحصیلات کودکان در نمونه آماری.....	۸۹
جدول (۸-۴) نتیجه آزمون خی دو تحصیلات کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۹۰
جدول (۹-۴) فراوانی و درصد تحصیلات مادران کودکان در نمونه آماری.....	۹۰
جدول (۱۰-۴) نتیجه آزمون خی دو تحصیلات مادران کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۹۱
جدول (۱۱-۴) تحصیلات پدران کودکان در نمونه آماری.....	۹۱
جدول (۱۲-۴) نتیجه آزمون خی دو تحصیلات پدران در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۹۲
جدول (۱۳-۴) فراوانی و درصد میزان درآمد خانواده کودکان در نمونه آماری.....	۹۲
جدول (۱۴-۴) نتیجه آزمون خی دو درآمد خانواده کودکان در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۹۳
جدول (۱۵-۴) وضعیت مسکن خانواده کودکان در نمونه آماری.....	۹۳
جدول (۱۶-۴) نتیجه آزمون خی دو وضعیت مسکن خانواده در دو گروه آموزش شطرنج و غیر آموزش دیده.....	۹۴
جدول (۱۷-۴) آماره‌های توصیفی نمرات بدست آمده از گروه آموزش شطرنج و گروه غیر آموزش دیده در مقیاس‌های مختلف آزمون خلاقیت.....	۹۵
جدول (۱۸-۴) آماره‌های توصیفی بدست آمده از سطح آموزش گروه آموزش شطرنج.....	۹۵

عنوان	صفحه
جدول (۱۹-۴) همبستگی بین متغیرهای جمعیت شناختی و نمرات.....	۹۷
جدول (۲۰-۴) نتایج آزمون لوین در مورد تساوی واریانس‌های نمره خلاقیت کلی کودکان در دو گروه.....	۹۸
جدول (۲۱-۴) تحلیل کواریانس تفاوت بین دو گروه آزمایشی روی نمره خلاقیت کلی کودکان با کنترل متغیر تحصیلات مادر.....	۹۸
جدول (۲۲-۴) میانگین تعدیل شده نمرات کلی خلاقیت بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر.....	۹۹
جدول (۲۳-۴) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات کلی خلاقیت کودکان.....	۱۰۰
جدول (۲۴-۴) نتایج آزمون لوین در مورد تساوی واریانس‌های نمره سیالی کودکان در دو گروه.....	۱۰۱
جدول (۲۵-۴) تحلیل کواریانس تفاوت بین دو گروه آزمایشی روی نمره سیالی کودکان با کنترل متغیر تحصیلات مادر.....	۱۰۱
جدول (۲۶-۴) میانگین تعدیل شده نمرات سیالی بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر.....	۱۰۲
جدول (۲۷-۴) نتایج آزمون لوین در مورد تساوی واریانس‌های نمره بسط کودکان در دو گروه.....	۱۰۳
جدول (۲۸-۴) تحلیل کواریانس تفاوت بین دو گروه آزمایشی روی نمره بسط کودکان با کنترل متغیر تحصیلات مادر.....	۱۰۳
جدول (۲۹-۴) میانگین تعدیل شده نمرات بسط بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر.....	۱۰۳
جدول (۳۰-۴) نتایج آزمون لوین در مورد تساوی واریانس‌های نمره انعطاف پذیری کودکان در دو گروه.....	۱۰۴
جدول (۳۱-۴) تحلیل کواریانس تفاوت بین دو گروه آزمایشی روی نمره انعطاف پذیری کودکان با کنترل متغیر تحصیلات مادر.....	۱۰۵
جدول (۳۲-۴) میانگین تعدیل شده نمرات انعطاف پذیری بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر.....	۱۰۵
جدول (۳۳-۴) نتایج آزمون لوین در مورد تساوی واریانس‌های نمره ابتکار کودکان در دو گروه.....	۱۰۶
جدول (۳۴-۴) تحلیل کواریانس تفاوت بین دو گروه آزمایشی روی نمره ابتکار کودکان با کنترل متغیر تحصیلات مادر.....	۱۰۶
جدول (۳۵-۴) میانگین تعدیل شده نمرات ابتکار بعد از کنترل متغیر مستقل تحصیلات مادر.....	۱۰۷
جدول (۳۶-۴) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات سیالی کودکان.....	۱۰۸
جدول (۳۷-۴) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات بسط کودکان.....	۱۰۹

صفحه	عنوان
جدول (۳۸-۴) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات انعطاف پذیری کودکان.....	۱۱۰
جدول (۳۹-۴) نتایج تحلیل رگرسیون خطی و انحنایی بین دو متغیر آموزش در بازی شطرنج و نمرات ابتکار کودکان.....	۱۱۲

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

آموزش و بازی همه مراحل و فرآیندهای تکاملی فرد از گهواره، تا گور را تضمین می‌کنند و از آنجا که کودکی اولین و مهمترین دوره زندگی آدمی است و ساختار تشخیصی و رفتاری انسان در این دوره بنیان گذاشته می‌شود، این دوران را دوران سرنوشت ساز و حساس^۱ تلقی کرده‌اند. کودکان بزرگترین ثروت یک کشور محسوب می‌شوند. امروزه تردید نیست که سرمایه گذاری در راه تأمین و سعادت و رفاه کودکان و تعلیم آنان از سرمایه گذاری در هر رشته‌ی دیگری سودمندتر است (شکوهی نژاد، ۱۳۸۰).

خلاقیت^۲ عنصری است که به خاطر شرایط خاص و اهمیت آن همیشه در کانون توجهات بوده و پژوهش‌های گسترده‌ای مبتنی بر چگونگی رشد و پرورش این توانایی انجام شده است.

زندگی پیچیده‌ی فردا نیازمند افرادی پویا و خلاق است. جامعه به طرف توسعه همه جانبه در حال حرکت است و برای ایجاد تغییر و رویارویی با آن نیازمند انسان‌هایی با بصیرت و دارای ذهنی فعال است. چنین ذهنی تربیت نمی‌شود مگر اینکه با برنامه‌ریزی مناسب در دوره‌ی حساس رشد، به آن توجه شود (استرنبرگ، ۲۰۰۵). به رغم این واقعیت که همه طالب رشد مهارت‌های خلاقیت و تفکر در دانش‌آموزان هستند، مدارس به برنامه‌هایی که

1- Critical period

2- Creativity

آگاهانه برای پرورش این مهارت‌ها طراحی شده است، کمتر توجه میکنند. در واقع آنان به سادگی بر این باورند که توانایی‌های دخیل در خلاقیت و تفکر عمدتاً ذاتی هستند (قاسم زاده، ۱۳۷۵).

فروریک فروبل^۱ یکی از مشهورترین مربیان و پرورشکاران خلاق که به خلاقیت توجه خاصی داشته می‌پرسد: «آیا خلاقیت فرآیندی درونی است یا بیرونی؟» «آیا مستلزم انضباط است یا خودانگیزی؟» او بر این عقیده است که خلاقیت یکی از مهمترین نیازهای انسان است. بنابراین خلاقیت فرآیندی است که از کودکی آغاز می‌شود و شاید هم بعد از آن نه جنس، نه نژاد، نه سن در شکل دهی آن لزوماً موثر نیست، بلکه آنچه مهم است روش‌ها، نگرش‌ها و نوع فعالیتهای افراد است که در شکل دهی نقش دارد.

برای پرورش خلاقیت همواره الگوهای خاصی ارائه می‌شود، حسینی (۱۳۸۲) از میان الگوهای پرورش خلاقیت همواره بر این نکته تاکید دارد که بازیها و نوع آنها می‌توانند نقش موثری در افزایش رفتار خلاقانه در افراد داشته باشند. از میان بازیهای موثر در رشد فکری کودکان میتوان از شطرنج نام برد که از قدیمیترین بازیهای موجود است. در این بازی سن افراد نقش نسبتاً کمی در مهارت آنان دارد و آنچه تعیین کننده است رشد ذهنی و قدرت خلاقیت و فکر آنان میباشد و رشد فکری فرد بسیار مهمتر از رشد جسمی اوست. حتی توصیه می‌شود کسانی که میخواهند به مدارج بالای مهارت در شطرنج برسند از سنین پایین به این ورزش روی آورند.

بر اساس تحقیق لیپتراپ^۲ (۲۰۰۰)، مشاهداتی که توسط معلمان، والدین، مدیران مدرسه و دانش‌آموزان انجام گرفته‌اند، برتری شرکت کنندگان در شطرنج را عمدتاً براساس بهبود خود پنداره^۳، اعتماد نفس^۴ و مهارت‌های تفکر خلاق^۵ گزارش کرده‌اند. گزارش‌های دانش‌آموزان، معلمان و والدین نه تنها منافع علمی شطرنج را در مهارت‌های حل مسئله ریاضی و درک مطالب خواندنی نشان داده است، بلکه افزایش شکیبائی، حافظه، منطق، تفکر خلاق، مشاهده، تجزیه و تحلیل، خلاقیت، تمرکز، مداومت، خویشتن داری، ورزش دوستی، مسئولیت پذیری، احترام گذاشتن به دیگران، عزت نفس^۶، مقابله با ناامیدی و تعدادی تاثیرات مثبت دیگر را آشکار ساخته است. اگر چه اندازه گیری و بررسی تک تک موارد فوق به عنوان متغیرهای مستقل از یکدیگر مشکل است، اما آنها بوضوح بر ویژگی‌های کلی دانش‌آموزان و انگیزش و موفقیت آنها تاثیری داشته‌اند و دانش‌آموزانی را که شطرنج بازی می‌کنند از سایر دانش‌آموزان متمایز می‌سازند.

1- Fredrick , Frobel

2- Liptrap

3- Self concept

4- Self confidence

5- Creative thinking skills

6- Self steam

شطرنج به عنوان یک بازی دونفره شرایط لذت بخشی را برای فرد فراهم می کند. بسیاری از افراد معتقدند شطرنج بهترین بازی است که تا کنون ابداع شده است. بازی شطرنج، تفکر در سطح بالاتر و مهارت های حل مسئله^۱ و خلاقیت را توسعه می بخشد. شطرنج بطور مداوم فرد را وادار به قضاوت هایی بر اساس ترکیبی از استدلال منطقی و درک خلاق (حتی شاید به صورت درک مستقیم) می نماید. در حالی که آموزش شطرنج به یک شیوه خشک و تکراری امکان پذیر است، اما تخیل و تفکر خلاق لازمه شطرنج است. یادگیری از طریق بازی همیشه موثرترین شیوه و شیوه ای بدون زحمت جهت پیشرفت در افراد است. لذا می توان از بازی شطرنج جهت آموزش مهارت های مختلف خصوصا خلاقیت به افراد استفاده نمود. پژوهشها نشان می دهد شطرنج میتواند به کودکان کمک نماید تا مهارت های استدلال، تفکر خلاق و شیوه های حل مسئله خود را بهبود بخشند (میلت^۲، ۲۰۰۰).

باهمهی این پژوهش های انجام شده هنوز برخی به تاثیر شطرنج روی خلاقیت کودکان با دیده ابهام می نگرند و این پژوهش بر آنست تا نقش این ورزش تاثیر گذار را در میزان بروز خلاقیت کودکان ارزیابی کند.

۱-۲ بیان مساله پژوهشی

همه ظرفیت خلاق بودن را دارند یعنی به نحوی همه استعداد خلاقیت را دارند و علی رغم تاثیر آموزش، برخی برای خلاقیت ریشه ژنتیکی را مطرح کرده اند و مسائل ارثی را در این زمینه موثر می دانند. همه می آموزند که خلاق نباشند، به عبارت دیگر، تجاربی که در خانه و محیط کسب می کنند و آموزشی که در مدرسه می بینند، آنها را به سمت تفکر همگرا و زندگی متداول سوق میدهد. بدین ترتیب در صورت رویارویی با هر پدیده جدید می کوشند آن را در قالبهای قبلی و سنتی جای دهند و به آنچه در گذشته آموخته اند مربوط سازند (گنجی، پاشا شریفی و میرهاشمی، ۱۳۸۴).

در پژوهشی دیگر گنجی، پاشا شریفی و میرهاشمی (۱۳۸۴) نشان دادند خلاقیت هر روز کمتر از قبل مبنای آموزش و پرورش و برنامه های دانش آموزان قرار میگیرد، هر چند الزام های دنیای جدید هر روز بیش از پیش توجه به آن را ضروری میداند.

یکی از پرسشهای اساسی در مورد خلاقیت این است که، آیا می توان خلاقیت را پرورش داد؟

حاصل مطالعه تورنس^۳ در سال ۱۹۶۱ روی گروهی از دانش آموزان ۶ تا ۸ ساله نشان می دهد شاگردانی که به ابراز عقیده با روش های خاص خود عادت میکنند، در مقایسه با گروه کنترل، در آزمون های خلاقیت نمره های

1- Problem solving

2- Millat

3- Torrance